

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ТАРИХИЙ МАНБАШУНОСЛИК,
ТАРИХНАВИСЛИК, ТАРИХ
ТАДҚИҚОТЛАРИ МЕТОДЛАРИ
ВА МЕТОДОЛОГИЯСИНИНГ
ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ**

**Республика XV илмий-амалий
конференция материаллари**

Тошкент – 2023

MUNDARIJA	
MANBASHUNOSLIK	
Abdullayev B. N. “AVESTADA ZARDUSHT “GOH”LARINING IJTIMOIIY-MA’NAVIY ASOSLARI”	6
Mahmudov O.V. ROZIY ASARLARINING O’RTA ASR YEVIROPA TARJIMA MARKAZLARIDA YARATILGAN LOTINCHA NUSXALARI VA ULARNING HOZIRGI KUNDA SAQLANGAN MAKONLARI	9
Ahmedova D. MAKTUBLAR MANBA SIFATIDA	14
Is’hoqov M., G’oyibov B. SUG’DIY YOZUV CHIZMA SHAKLLARI TARIXINING ARXEOLGIK TADQIQOTI	17
Boboyorov G’. “FARN-BAG” UNVONLI TURK-SUG’D TANGALARNING YANGICHA O’QILISHI	33
Qodirov Z.M. IBN AL-ASIR VA UNING “AL-KOMIL FI-T-TARIX” ASARI HAQIDA	43
Bobojonov Sh. NARSHAXIYNING “BUXORO TARIXI” ASARIDA ZIYORAT AN’ANASI MASALALARI	47
Jo’rayev N. “AVESTO” – FRIDRIX NITSHE TALQINIDA	50
Saidov S.A. “TARIXI GARDIZIY” ASARINING ISLOM MANBASHUNOSLIGIDA TUTGAN O’RNI	54
Kenjayev S. N. SOHIBQIRON AMIR TEMUR VA XITONNING MIN SULOLASI MUNOSABATLARI TARIXI MANBALARIGA DOIR	57
Shaydullayev Sh., Xurramov X. OKS SIVILIZATSIYASI NODIR MODDIY MANBALARINING GERMANIYALIK SAN’ATSHUNOSLAR TOMONIDAN O’RGANILISH TARIXSHUNOSLIGI	61
Isxoqov M., Abdullayev A. ABU RAYXON BERUNIYNING DUNYO TARAQQIYOTIGA QO’SHGAN HISSASI	66
Kenjayev S. N. SOHIBQIRON AMIR TEMUR VA XITON(MIN) DAVLATI TARIXINI O’RGANISHDA OID MANBALAR VA MANBAVIY AHAMIYATGA EGA ADABIYOTLAR XUSUSIDA	71
Sharipov A. A. “BOBURNOMA”DA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HINDISTON FATHIGA DOIR MA’LUMOTLAR	74
Abdulahobova M.R. TARIXIY HUJJATLARDA BUXORO AMIRLIGI VOBKENT TUMANI	89
Alimova R.R. SIRDARYONING O’RTA OQIMIDA JOYLASHGAN O’RTA ASR SHAHARLARI MANBASHUNOSLIGIGA DOIR	92
Saidusmanov B.A., Ashirova N.X. TARIXIY MANBASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI.	100
Mirzayeva M.M. KOROSKON QISHLOG’I TARIXIY MANBALARDA	103
Mo’minov X. M. BUTUN BUXORO XALQ VAKILLARI QURULTOYLARI FAOLIYATINING DAVRIY NASHRLARDA YORITILISHI	105
Marupov Sh. O’ZBEKISTONDA SOVET HOKIMIYATINING AMALGA OSHIRGAN “TOZALASH” SIYOSATI ARXIV HUJJATLARIDA	109
Abdullayeva D.A. BUXKOMSTARIS HISOBOTLARIDA ABDULAZIZXON MADRASASINING TA’MIRLANISH MASALASI	111
Xoshimov S.A. O’ZBEKISTONDA SOVET HOKIMIYATINING AMALGA OSHIRGAN QATAG’ON SIYOSATI TARIXI MANBALARDA	115
Имашева М.М. КУПЦЫ БУХАРСКОГО ДВОРА ИЗМАЙЛОВЫ	118

Андижон шаҳар партия комитети сафларидан 1934 йил 1 октябрига қадар ўтказилган “тозалаш” чоғида партия аъзоларининг 507 тасидан 127 таси, аъзоликка номзод 350 кишидан 99 таси партиядан ўчирилди, уларнинг 82 таси, аъзоликка номзодлардан 86 таси ўзбек миллатига мансуб кишилар эди[2-4].

Хуллас, совет ҳокимиятининг XX асрнинг 20-30 йилларида партия ташкилотлари, давлат аппарати, хўжалик ташкилотларида амалга оширган “тозалаш” сиёсати ўша давр архив ҳужжатларида ҳам сақланиб қолган, кўплаб маълумотлар ҳамда ҳужжатлар совет мафқураси руҳида ёзилгани боис, улардан танқидий фойдаланиш лозим.

Манба ва адабиётлар:

1. Хошимов С. Ўзбекистонда партия сафларини “тозалаш” тарихидан. Сам ДУ Илмий тадқиқотлар ахборотномаси. 2010. №2 (60).
2. Геллер М., Некрич А. История России 1917-1995. В. 4-томах. Книга первая. -Москва, 1996/
3. Қабохат салтанати. – Тошкент, Ўзбекистон. 1996.
4. Гентшке Л.В., Турсунов Х.Т., Юсупов Э.Ю. Развитие коммунистических организаций в условиях перехода к социализму, минуя капитализм. (по материалам Компартии Узбекистана) –Ташкент: Узбекистан, 1985.
5. РИСТДА 62-фонд, 2-рўйхат, 2382-иш.
6. Ўзбекистон КП(б) Марказий Комитетининг V партия курултойига ҳисобот материаллари.-Самарқанд, 1930.
7. РИСТДА 62-фонд, 2-рўйхат, 3143-иш.
8. ЎзР ПАА Андижон вилояти бўлими 27-фонд, 4-рўйхат, 372-иш.
9. ЎзР ПАА Андижон вилояти бўлими 84-фонд, 1-рўйхат, 19-иш.
10. ЎзР ПАА Андижон вилояти бўлими 24-фонд, 1-рўйхат, 69-иш.
11. ЎзР ПАА Андижон вилояти бўлими 1-фонд, 1-рўйхат, 350-иш.

БУХКОМСТАРИС ҲИСОБОТЛАРИДА АБДУЛАЗИЗХОН МАДРАСАСИНИНГ ТАЪМИРЛАНИШ МАСАЛАСИ

*Д.А.Абдуллаева – Бухоро давлат университети Археология ва
Бухоро тарихи кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация: *Мазкур мақолада Бухоро меъморий обидаларидан бири Абдулазизхон мадрасасининг таъмирланиш тарихи Бухкомстарис (Музей ишлари, қадимги ёдгорликлар ҳамда санъат ва табиат муҳофазаси бўйича Бухоро қўмитаси) ҳисобот ҳужжатларидаги маълумотлар асосида хронологик изчилликда ёритилган. Шунингдек, XX асрнинг 20-80 йиллари мобайнида мадрасанинг таъмирланиш динамикаси, ажратилган маблағлар тақсими, ёдгорлик эксплуатацияси каби масалалар ўз ечимини топган.*

Аннотация: *В данной статье на основе данных отчетных документов Бухкомстарис (Бухарская комиссия по охране памятников старины и искусства) освещена в хронологической последовательности история реставрации медресе Абдулазиз-хана. Также изучены вопросы связанные как динамика ремонта медресе, распределение выделенных средств, эксплуатация памятника на протяжении 20-80-х годов XX века.*

Annotation: *In this article, based on the data of the accounting documents of Bukhkomstaris (Bukhara Commission for the Protection of Monuments of Antiquity and Art), the history of the restoration of Abdulaziz Khan madrasah is highlighted in chronological order. The issues related to the dynamics of the madrasah repair, the distribution of allocated funds, the operation of the monument during the 20-80s of the XX century were also studied.*

XX асрнинг 20-йилларига келиб юз берган сиёсий ўзгаришлар ўқув муассасалари – мадрасаларга бўлган муносабатда ҳам акс этмай қолмади. Таъмирланиши учун кўпроқ

маблағ талаб этилган ёки шаҳарсозлик ва йўл қурилишларида халақит берган обидаларни бузиб юбориш ҳоллари авж олди.

Таъкидлаш жоизки, бу даврда сақланиб қолган мадрасалар ўзининг бирламчи вазифасини бажармаса-да, тарихий аҳамиятидан келиб чиқиб давлат рўйхатига киритилганлиги, ўлкашунос олимларнинг илмий тадқиқот объектига айланиши, қолаверса, туристик маршрут йўналишида жойлашганлиги сабаб таъмирлаш жараёнига жалб этилди. Ёдгорликлардан турли хўжалик ва маиший мақсадларда фойдаланиш зарурати, саноат ва ишлаб чиқариш корхоналари ҳамда ташкилотларга ижарага берилиши ҳам уларнинг таъмирланишини таъминлаган.

XVII аср Бухоро меъморчилигининг етук намуналаридан бири бўлган Абдулазизхон мадрасасининг таъмирланиш тарихи ҳам мазкур омиллар таъсиридаги жараёнлардан четда қолмади.

Ёдгорликлар муҳофазасига масъул ташкилот ва муассасалар фаолиятига доир ҳужжатлар таҳлили Бухоро меъморий обидалари 1924 йилдан эътиборан махсус техник кўриқдан ўтказилганини кўрсатди. Бу йўналишдаги ишларнинг дастлабкиси шу йилнинг октябрь ойида БССР Маориф нозири Мусо Саиджонов бошчилигида архитекторлар М.Я.Гинсбург ва В.А.Красильников иштирокида амалга оширилади. Аниқланган техник текширув далолатномаларида тўққизта ёдгорликлар, шу жумладан, Абдулазизхон мадрасасининг сақланганлик ҳолати хусусида ҳам атрофлича маълумотлар қайд этилганлиги маълум бўлди.

Мадрасанинг олд (фасад) қисмида мозаика ва майолика безаклари 40-50%, ички ҳовли қисмида эса 20% гача сақланганлиги, киравериш пештоқи бузилган (2 кв.м) ва ҳовлининг чап томонидаги пештоқида эса дарз кетиш ҳолати мавжудлиги қузатилган. Шунингдек, том қисмининг 15% и сувоқлашга муҳтожлиги аниқланди.

Техник кўриқ хулосалари асосида ички ва ташқи деворларни сувоқлаш, ғишт териш, ғиштли мозаикаларни тиклаш ҳамда мавжудларини мустаҳкамлаш каби ишлар кўлами белгиланади[1]. Бу каби чоралар бирламчи таъмир ишлари бўлиб, ёдгорлик вайрон бўлишининг олдини олиш учун аҳамиятли эди. Мазкур таъмирлаш ва қайта тиклаш ишларида Мусо Саиджонов томонидан бевосита амалий кўмак бериб турилганлиги эътиборга моликдир.

Бироқ таъкидлаш жоизки, совет ҳукмронлигининг айнан XX аср 20-30 йилларида юртимиз меъморий обидалари, тарихий ёдгорликлардан воз кечиш тенденцияси авж олди. Бу каби сиёсат Абдулазизхон мадрасасини ҳам четлаб ўтмади. Фақатгина маҳаллий ўлкашунос олимлар ва илмий жамоатчиликнинг саъй-ҳаракатлари натижасида мадраса сақлаб қолинди.

Санъат ва қадимий ёдгорликлар муҳофазаси бўлимининг мудир лавозимида фаолият олиб борган И.И.Умняковнинг 1927 йил 22-31 март кунлари Бухорога амалга оширган хизмат сафарига зарурат сифатида Бухкомстарис (Музей ишлари, қадимги ёдгорликлар ҳамда санъат ва табиат муҳофазаси бўйича Бухоро кўмитаси)нинг 19 мартда йўллаган мурожаати бўлди. Чунки, Бухорода шу йилнинг 20 февраль куни Облгорместхоз ишчилари томонидан XVII асрга оид бўлган икки меъморий ёдгорлик Пояндабий ва Абдулазизхон мадрасаларида бузиш ишлари бошланган эди. Зеро, бу ишларни тўхтатиш мақсадида Бухкомстариснинг Бухоро шаҳар ижроия кўмитаси номига йўллаган мурожаатлари ижобий ҳал этилмаган.

Шаҳар ижроия кўмитаси раисининг муовини Мукамилов (исми ҳужжатларда кўрсатилмаган) Бухкомстарис номига йўллаган жавоб хатида Регистон майдонидаги Пояндабий масжиди ҳеч қандай тарихий аҳамиятга эга эмаслигини таъкидлаб, бузиш ишлари давом эттирилишини, Абдулазизхон мадрасасидаги ишлар эса тўхтатилишини билдиради. Аммо И.И.Умняков ташриф буюрганида мадрасанинг ғарбий томонидаги тўққизта аркаси тўлиқ бузиб ташланган эди. Олимнинг Бухорога ташрифи натижасида шаҳар ижроия кўмитасининг ёдгорликларга бўлган муносабати юзасидан тегишли далолатнома тузилиб Халқ маориф кўмитасига юборилади. Бу воқеалар ҳисоботда қуйидаги тарзда баён этилган: *“...Бухорога ташрифим натижасида қайта тиклаш имкони бўлмаган ёдгорликка гувоҳ бўлдим ва уни расмга олишни Буткевич жанобларидан сўрадим. Абдулазизхон мадрасаси бўлса, абгор ҳолатда уни тиклаш даркор. Аммо ўйлайманки, округ ижроия кўмитаси бунга қаршилик қилиши табиий”*[2].

Шу ўринда И.И.Умняков ташаббуси билан шаҳар ижроия кўмитаси масъул котиби У.Юлдашев раислигида, Халқ маорифи вакили М.Саиджонов, Бухкомстарис вакили Б.И.Буткевич, вақф бошқармаси вакили А.Қосимов аъзолигида алоҳида комиссия ташкил этилганлигини ҳам таъкидлаш жоиз. Комиссия шаҳардаги аҳамиятли объектларни сақлаш ва уларни Бухкомстарис ихтиёрига топшириш масаласини ўрганиб чиқиши керак эди. Ушбу саъй-ҳаракатлар натижасида бир қанча ижобий ишлар амалга оширилди. Шу билан бирга эски Бухородаги шаҳар қурилиши ишлари билан боғлиқ тадбирларни Бухкомстарис билан келишилган ҳолатда амалга ошириш ва иш режаларини комиссияга тақдим этиш мажбурияти юкланади. Энг муҳими, кўмитанинг саъй-ҳаракати натижасида Абдулазизхон мадрасаси тўлиқ бузилишининг олдини олишга эришилди.

Аммо мадраса таъмирталаб аҳволдалигича қолдирилган. Унинг бу ҳолати мадраса эксплуатацияси билан боғлиқ ноўрин фойдаланиш натижасида янада оғирлашган.

Мавзуга доир ҳужжатлар таҳлилидан, Средазкомстариснинг 1927 йил 15 октябрда бўлиб ўтган йиғилишида Абдулазизхон мадрасасини қамоқхона (ҳибсхона) сифатида ижарага бериш масаласи кўриб чиқилгани маълум бўлди. Йиғилишнинг қарор қисмида: “...*Тарихий ёдгорликни фуқаровий аҳамиятга ижарага беришга принципиал қаршилик билдирамиз. Аммо кўмита (Средазкомстарис – Д.А.) Бухородаги вазиятдан келиб чиққан ҳолда маълум талаб-шартлар асосида рухсат беришни маъқул кўради.*”, - дейилади[3]. Бу талаблар шаҳар ижроия кўмитаси Бухкомстарис ва Средазкомстарис билан келишган ҳолда ёдгорликни таъмирлаш ишларини амалга ошириши, бинонинг асл ҳолатини сақлаш, шунингдек, ижара ҳаққини тўлаш мажбурияти кабилардан иборат эди.

Бухкомстарис ташаббуси билан 1929 йилда Абдулазизхон мадрасасида таъмирлаш ишлари амалга оширилади. Жараённинг бир қанча хатоликлар билан кечганлиги жорий йилнинг 20 май санасида Узкомстарис вакили В.А.Шишкин ҳамда техник ходим И.Х.Свиринлар иштирокида ўтказилган тафтиш-назорат ишлари натижасида аниқланган[4]. Камчиликлар қайд этилган далолатнома асосида Абдулазизхон мадрасаси бош пештоқидаги оҳақтошли ҳосила(сталактит) ўринларини қайта тиклаш, таъмир ишларини олиб бориш учун ҳавоза қуриш, бўртиб чиққан сувоқли жойларни таъмирлаш, жойидан қўзғалган ғиштларни қайта териш каби ишлар бажарилди.

Бу, албатта, соҳада жорий этилган тафтиш-назорат тартибининг таъмирлаш ишлари сифатини таъминлашдаги ҳиссаси салмоқли эканлигини кўрсатади.

Абдулазизхон мадрасасида навбатдаги таъмир 1934 йилда амалга оширилиб, унда 153.069 рубл 08 тийин маблағ юзасидан жами 70 турдаги ишлар бажарилган[5]. 1936 йилга келиб эса кенг кўламли таъмирлаш ишлари олиб борилди. Мадраса иккинчи қават деворининг ташқи томони, ички ҳовли пештоқи ва айвон қисми таъмирланганлиги, гумбаз ва том қисмида эса квадрат шаклидаги пишган ғиштлар терилганини мадраса сақловида кўрилган муҳим чоралар сифатида баҳолаш мумкин. Иқтисодий ҳужжатлар ушбу таъмир жараёни 6230 рубл маблағ талаб этганлигини кўрсатади.

Қайта тиклаш ишлари яқунлангач, Абдулазизхон мадрасасида 1937 йил В.А.Шишкин раҳбарлигида “Меъморий сопол безаклар, нақшлар ва ўймакорлик намуналари” номли кўргазма ташкил этилган[6]. Эътиборлиси, унда Мағоки Агтор ва қадимий ҳовлиларнинг деворий безаклари намойиш қилинган.

Мазкур йилларда таъмирлаш ишлари Бухкомстариснинг мавсумий ходимлари бўлган маҳаллий уста-меъморлар Иброҳим Ҳафизов, Уста Ширин Муродов, Абдусалом Абдурахмонов, Абдурахим Ҳаётов, Мажид Солиҳов ва Аминжон Саломовларнинг бевосита иштирокида олиб борилганлигини таъкидлаш жоиз. Айниқса, мадраса бош пештоқидаги муқарнас ва шарафалар уларнинг меҳнати ва маҳорати натижасида қайта тикланган.

Абдулазизхон мадрасасининг XX аср 40-йилларидаги таъмирланиш тарихида Иккинчи жаҳон урушининг бевосита таъсири сезилади. 1941 йил июлда Узкомстарис раиси В.А.Жаҳонгиров билан Бухородаги вакил Булычев(исми ҳужжатларда кўрсатилмаган) ўртасида фронт олдидан кўчирилган аҳолини жойлаштириш масаласида музокара бўлади[7]. Натижада, шу йилнинг 2 август санасида Абдулазизхон, Улуғбек ва Мир Араб мадрасалари

шаҳар Ижроия кўмитаси тасарруфига ўтказилиб, уларда фронт олди аҳолиси жойлаштирилади.

1951 йил сентябрга қадар эса мадраса Бухоро шаҳар ҳарбий комиссариат (горвоенкомат) биноси вазифасини бажарган. Ўрганишлар, Абдулазизхон мадрасасининг 1953 йил 6 майда Архитектура ишлари бошқармаси бошлиғи Р.Р.Абдурасулов рухсати ҳамда Бухоро шаҳар ижроия кўмитасининг ҳулосасига биноан юқумли касалликлар шифохонаси сифатида уч ой муддатга ижарага берилганлигини ҳам кўрсатди[8]. Касаллик (дизентерия)га чалинган беморлар мадраса хужраларида жойлаштирилган.

1954 йилга келиб, сайёҳлар учун асосий кўрсатма йўналиш (маршрут) бўйича Бухоро меъморий обидаларидан ўн бешта рўйхатдаги ёдгорликлар қаторига Абдулазизхон мадрасасининг ҳам киритилиши эндиликда унинг муҳофазаси ва таъмиротига алоҳида ёндашувни тақозо этди.

Махсус илмий-реставрациялаш ва ишлаб чиқариш Бухоро устахонаси (МИРИЧУ) илмий тадқиқот секторининг ҳулосаси асосида 1957 йилда Абдулазизхон мадрасасининг техник ҳолати бўйича кенгайтирилган далолатнома тузиш ва таъмирлаш кўламини белгилаш ишлари бажарилди. 1958 таъмир йилида мадраса ҳовлиси деворларининг қоплама қисми ҳамда айвон безакларини мустаҳкамлаш ишлари олиб борилди.

1968 йилда давлат бюджети ҳисобидан 20.000 рубл маблағ ажратмаси миқдорида Бухоро МИРИЧУ томонидан навбатдаги таъмир ишлари, хусусан, ҳовлига квадрат шаклдаги ғиштлар ётқизиш, жанубий томондаги хужралар деворини мустаҳкамлаш амалга оширилди. Мадраса ҳовлисининг пештоқидаги муқарнас эса уста-меъмор Очил Бобомуродов бошчилигидаги усталар томонидан асл ҳолига келтирилган[9].

1971 йил 15 октябрда Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгашининг “Бухоро ва Хива шаҳарларида тарихий-меъморий ёдгорликларни сақлаш, ободончилик ҳамда қурилиш ишларини яхшилаш ва жадаллаштириш” тўғрисидаги қарорининг ижроси сифатида Абдулазизхон мадрасасида ички ва ташқи фасад қисми, хужра равоқларини қайта тиклаш ҳовли ва муҳофаза ҳудудини ободонлаштириш тадбири олиб борилди.

Кейинги йилларда Абдулазизхон мадрасаси Ёдгорликлар муҳофазаси инспекцияси биносига айлантирилганлиги тўғрисида маълумотлар мавжуд[10]. Илмий муомалага жалб этилган Бухкомстарис ҳисобот ҳужжатлари, ўрганилаётган даврда мадрасанинг таъмирталаб ҳолга тушишига табиий омиллар билан бир қаторда, муҳофаза ва таъмирлаш ишларига совуққонлик билан муносабатда бўлиш, таъмир ишлари учун ажратиладиган маблағларнинг пропорционал тақсимланмаганлиги, иш кўламини бажариш ва уни назорат қилишни тўғри йўлга қўйилмаганлиги ҳам сабаб бўлганини кўрсатди.

Шунингдек, XX асрнинг 60-70 йилларига келиб таъмирлаш ишлари мадраса биносининг асосан ташқи фасад қисмини тузатиш юзасидангина олиб борилган. Буни мадрасанинг туристик маршрут йўналишида жойлашганлиги билан ҳам изоҳлаш мумкин. Бу мадрасалар таъмирловига бирламчи меъморий ёдгорлик сифатида эмас балки туристик кўرғазма объекти нуқтаи назаридан ёндашилган, деган ҳулосаларга ҳам келишга ундайди.

Фойдаланилган адабиёт ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Миллий архиви (кейинги ўринда –ЎзМА), Р-394-фонд, 1-рўйхат, 92-йиғмажилд, 4-варақ.
2. ЎзМА, Р-394-фонд, 1-рўйхат, 266-йиғмажилд, 42-варақ.
3. ЎзМА, Р-394-фонд, 1-рўйхат, 266-йиғмажилд, 219-варақ.
4. ЎзМА, Р-2296-фонд, 1-рўйхат, 18-йиғмажилд, 43-варақ.
5. Бухоро вилоят давлат архиви (кейинги ўринларда – Бухоро ВДА), 836-фонд, 1-рўйхат, 13-йиғмажилд, 14-варақ.
6. ЎзМА, Р-2296-фонд, 1-рўйхат, 146-йиғмажилд, 8-10-варақлар.
7. ЎзМА, Р-2296-фонд, 1-рўйхат, 198-йиғмажилд, 9-варақ.
8. ЎзМА, Р-2296-фонд, 1-рўйхат, 487-йиғмажилд, 190-варақ.
9. Бухоро ВДА, 1294-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғмажилд, 2-варақ.
10. ЎзМА, Р-2296-фонд, 7-рўйхат, 5-йиғмажилд, 48-варақ.
11. Имашева М. М. КУПЦЫ БУХАРСКОГО ДВОРА ИЗМАЙЛОВЫ